

**Het EXAMENBLAD VO**

Jaargang 22, 28 juni 2023, no. 117

ETE - UO - Ministerie van OWCS  
Schouwburgweg 26  
Willemstad, Curaçao

|                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|---------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Bestemd voor</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- de schooldirecties van scholen voor voortgezet onderwijs<br/><i>met cc aan</i></li> <li>- de schoolbesturen</li> <li>- de examenklasdocenten van het voortgezet onderwijs</li> <li>- de voorzitter van het Landsexamen</li> <li>- de sectordirecteur Onderwijs en Wetenschap van het ministerie van OWCS</li> <li>- de secretaris-generaal van het ministerie van OWCS</li> <li>- de beleidsdirecteur van het ministerie van OWCS</li> <li>- de Inspectie Onderwijs</li> <li>-</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>Datum</b>        | 28 juni 2023                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Kenmerk</b>      | 2023/ETE-114                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Inhoud</b>       | <p>➤ <b>117.1 Vastgesteld rooster voor de centrale examens en landsexamens in 2024 ..... 2</b></p> <p>117.1.1 Bijlage 1A Vastgesteld rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO PBL 2024.....4</p> <p>117.1.2 Bijlage 1B Vastgesteld rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO PKL 2024.....5</p> <p>117.1.3 Bijlage 1C Vastgesteld rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO TKL 2024.....6</p> <p>117.1.4 Bijlage 1D Vastgesteld rooster eerste tijdvak centrale examens HAVO 2024.....7</p> <p>117.1.5 Bijlage 1E Vastgesteld rooster eerste tijdvak centrale examens VWO 2024.....8</p> <p>117.1.6 Bijlage 2 Tijdschema centrale examens 2024 (1e, 2e en 3e tijdvak).....9</p> <p>117.1.7 Bijlage 3 Toegestane hulpmiddelen centrale examens 2024.....10</p> <p>117.1.7.1 Bijlage 3a Overzicht hulpmiddelen centrale examens vsbo/vmbo 2024.....11</p> <p>117.1.7.2 Bijlage 3b Overzicht hulpmiddelen centrale examens havo/vwo 2024.....15</p> <p>117.1.7.3 Bijlage 3c Hulpmiddelen kandidaten met een beperking 2024.....20</p> <p>➤ <b>117.2 Planning overige activiteiten centrale examens in het schooljaar 2023-2024 .....23</b></p> <p>➤ <b>117.3 Aandachtspunten en bijzonderheden centrale examens in het schooljaar 2023-2024.....25</b></p> <p>117.3.1 Bijlage 1 Overzicht examenvakken ETE.....27</p> |
|                     | <p>ETE-management<br/>Esther Padilla-Bomberg, hoofd ETE: <a href="mailto:esther.bomberg@ete.cw">esther.bomberg@ete.cw</a> cc <a href="mailto:helpdesk@ete.cw">helpdesk@ete.cw</a></p> <p>Telefoonnummers: 434-3766<br/>Mobielnummer : 695-2137 (E. Padilla-Bomberg)</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

117.1

## **Vastgesteld rooster voor de centrale examens en de landsexamens vwo, havo, vsbo in 2024**

Geachte examenvoorzitter en landsexamenvoorzitter,

Het Expertisecentrum voor Toetsen & Examens is verantwoordelijk voor de vaststelling van het rooster van de centrale examens vsbo, havo en vwo.

In dit Examenblad no. 117 worden de data en uren van de centrale examens van de eindexamens en de landsexamens vwo, havo en vsbo/vmbo in 2024 vastgesteld. Tevens worden de regels bekend gemaakt met betrekking tot de hulpmiddelen die gebruikt mogen worden bij het maken van de examenopgaven.

Het rooster centrale examens is in principe geldig voor alle scholen van het voortgezet onderwijs op Curaçao en Sint-Maarten. **Uitzondering hierop is spaans vsbo, havo, vwo voor Sint-Maarten, waarvan de examens afkomstig van Nederland worden afgenomen. Dus voor het vak spaans geldt dit rooster NIET!**

De eilanden van Caribisch Nederland<sup>1</sup> (BES) nemen voor een beperkt aantal vakken (nog) de ETE-examens af.. **Voor Bonaire is dit Papiamentu vsbo, havo en vwo en Nederlands vsbo.**

Net als 2023 is het examen Aardrijkskunde een gezamenlijk koninkrijksexamen: onderdelen (A t/m D hetzelfde als Nederland, onderdeel E is specifiek voor Caribisch-Nederland).

NB Er mag **niet** afgeweken worden van het vastgestelde centrale examenrooster van het ETE. Verder worden de aangewezen examens in het tweede tijdvak op de vastgestelde data en tijd afgenomen uitsluitend door de landsexamencommissies op de verschillende eilanden.

**\*LET OP:** Voor Curaçao en de overige afnamelocaties zoals hierboven is aangegeven, is de **examentijd** van de Nederlandse examens aangepast aan de lokale tijden en omvat een **half uur extra tijd**, met uitzondering van de vakken van de **Moderne Vreemde Talen (MVT) (Engels, Spaans, Frans)**. **Bij de MVT is er geen sprake van een half uur extra tijd.** De examentijd/-duur is daar gelijk aan die van Nederland.

Een uitzondering is ook het ETE examen **Nederlands havo/vwo en vanaf 2022 ook Aardrijkskunde**. Daar is de examentijd **210 minuten**.

**Let op: De extra tijd van een half uur is reeds in het rooster van het ETE verwerkt. De examentijd van de examens afkomstig van CvTE Nederland die op de examenenvelophe gedrukt is, is niet JUIST. Uitgegaan moet worden van de tijd op het vastgestelde rooster van ETE!**

### **Uitgangspunten bij het rooster voor de centrale examens**

- Er wordt zoveel mogelijk uitgegaan van wisseling van het rooster per jaar, gebaseerd op correctielast, en verdeling van exacte vakken, zaakvakken (zoals bijvoorbeeld geschiedenis) en talen (geen leervak);
- Vakken als Nederlands en Papiamentu staan bij voorkeur aan het begin van het rooster. Deze vakken zijn correctie-intensief (open vragen, samenvatting, elke leerling heeft het vak) en iedereen start gelijk zodat scholen de gelegenheid hebben om op hetzelfde moment nog belangrijke zaken over de examenperiode aan te geven.
- Correctie-intensieve vakken worden zoveel mogelijk aan het begin van de examenperiode gepland zodat docenten tijd hebben voor de correctie. Dit zijn vakken met veel nakijkwerk door bijvoorbeeld open vragen. Daarnaast worden voor zover mogelijk overeenkomstige vakken havo/vwo over het rooster gespreid, omdat het veel voor komt dat eenzelfde docent het werk van deze twee groepen nakijkt.

- Er moet rekening gehouden worden met bepaalde vakken die ook op de scholen in Caribisch Nederland (BES) worden afgenomen en daardoor alleen op de middag gepland kunnen worden of juist niet samen met de lokale ETE-examens die niet op de BES worden afgenomen, zoals Spaans.
- De inzet is om zoveel als mogelijk een exact vak of zaakvak naast een taal in te plannen. Leervak vs niet-leervak.
- Er is in dit rooster geen rekening gehouden met de examens van CvTE die in Caribisch Nederland en/of Sint-Maarten afgenomen worden en dus niet door het ETE. Denk bv. aan Spaans. Daarvoor moet het rooster van CvTE worden geraadpleegd.

Gelet op artikel 19 van het landsbesluit eindexamens VWO-HAVO-VSBO, P.B. 2008, no. 54, d.d. 23 juni 2008.

#### Artikel 1

De periode waarop in 2024 de centrale examens gepland zijn:

1. het eerste tijdvak centraal schriftelijk en praktisch (CSPE) examen pbl en pkl, vindt plaats in de periode van **8 april t/m 26 april 2024**;
2. het eerste tijdvak centraal examen (CE) vindt plaats voor VSBO in de periode van **06 t/m 27 mei 2024**;
3. het eerste tijdvak centraal examen (CE) vindt plaats voor HAVO en VWO in de periode van **06 t/m 28 mei 2024**;
4. het tweede tijdvak centraal schriftelijk en praktisch examen (CSPE) pbl en pkl vindt plaats in de periode van **30 mei t/m 5 juni 2024**;
5. het tweede tijdvak CE vindt plaats in de periode **17 t/m 21 juni 2024**;
6. het derde tijdvak CE vindt plaats in **augustus 2024**.

#### Artikel 2

1. De dagen en uren waarop de examens van de centrale examens in het eerste tijdvak worden afgenomen, zijn vastgesteld zoals vermeld in **bijlage 1A** t/m **1E** bij deze regeling.
2. De dagen en uren waarop de examens van de centrale examens in het tweede tijdvak worden afgenomen, worden per maart 2024 bekendgemaakt en vastgesteld. Zie **bijlage 2** bij deze regeling.
3. Het tijdschema verdere afwikkeling centrale examens 2024 is vastgesteld in **bijlage 2** bij deze regeling.
4. De dagen en uren waarop de examens van de centrale examens in het derde tijdvak worden afgenomen, worden na het tweede tijdvak meegedeeld door het ETE (zie ook **bijlage 2** bij deze regeling).
5. De toegestane hulpmiddelen bij de centrale examens 2024 zijn vastgesteld in **bijlage 3** bij deze regeling.
6. De planning van activiteiten centrale examens 2024 is vastgesteld in **bijlage 4** bij deze regeling.

#### Artikel 3

Voor eventualiteiten waarbij de geheimhouding van de examens geschonden is of afname niet mogelijk is, treedt een continuïteitsplan in werking. In het meest ingrijpende noodscenario kunnen één of meer centrale examens worden uitgesteld en kan het eerste en tweede tijdvak zich uitstrekken tot het moment van de aanvang van de grote vakantie.

#### Artikel 4

Het 'vastgestelde rooster centrale examens' wordt bekend gemaakt in het officiële publicatieblad van het ETE, te weten in dit Examenblad VO-ETE, no. 117 van 28 juni 2023.

-----  
Mevrouw Esther A.R. Padilla-Bomberg  
Hoofd ETE, Uitvoerende Organisatie

**117.1.1 Bijlage 1A****VASTGESTELD rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO PBL 2024**

| VSBO - Praktisch Basisgerichte Leerweg (PBL) |               | VASTGESTELD ROOSTER<br>CENTRALE EXAMENS 2024<br>EERSTE TIJDVAK                               |
|----------------------------------------------|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| DATUM                                        | TIJD          | VAK                                                                                          |
|                                              |               | CSPE                                                                                         |
| ma. 8 t/m vr. 26 april 2024                  |               | <b>Techniekvakken:</b><br>- Bouw<br>- Instalelectro<br>- Motorvoertuigentechniek<br>- Metaal |
|                                              |               | <b>Administratie &amp; Commercie</b>                                                         |
|                                              |               | <b>Hospitality Koken &amp; Serveren</b>                                                      |
|                                              |               | <b>Zorg &amp; Welzijn Intrasectoraal</b>                                                     |
|                                              |               | CSE                                                                                          |
| ma.06 mei                                    | 07.30 - 09.30 | <b>Nederlands</b>                                                                            |
| di. 07 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Spaans</b>                                                                                |
| wo. 08 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Papiamentu</b>                                                                            |
| do. 09 mei                                   | vrij          | hemelvaart                                                                                   |
| vr. 10 mei                                   | vrij          | hemelvaart                                                                                   |
|                                              |               |                                                                                              |
| ma. 13 mei                                   |               | --                                                                                           |
| di. 14 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Engels</b>                                                                                |
| wo. 15 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Biologie</b>                                                                              |
| do. 16 mei                                   |               | --                                                                                           |
| vr. 17 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Nask 1</b>                                                                                |
|                                              |               |                                                                                              |
| ma. 20 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Mens en Maatschappij2</b>                                                                 |
| di. 21 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Economie</b>                                                                              |
| wo. 22 mei                                   |               | --                                                                                           |
| do. 23 mei                                   | 07.30 - 09.30 | <b>Wiskunde</b>                                                                              |

**Toelichting**

1. Zie bijlage 3 en 3a voor toegestane hulpmiddelen. Waar geen vakspecifiek hulpmiddel is vermeld, is alleen het "basispakket" hulpmiddelen toegestaan.
2. Bij het CSPE (theorie en praktijk) is gebruik van een woordenboek toegestaan.
3. De periode wanneer het CSPE moet worden afgenomen moet gelijk zijn voor alle scholen, dat wil zeggen geen dag ervoor en geen dag erna.
4. Het afnamerooster van het CSPE kan voor wat betreft de einddatum van het examen per school variëren, afhankelijk van het aantal kandidaten. De school moet dan ook haar afnamerooster tijdig bekend maken aan de Inspectie en het ETE, zie Handboek Examinering 2023-2024 van de Inspectie Onderwijs.
5. In geval dat voor een kandidaat twee examens gelijktijdig zijn ingeroosterd, doet de kandidaat de examens na elkaar, **met een pauze van tenminste een uur**, waarbij hij na het eerste examen in quarantaine wordt gehouden.
6. Spaans geldt niet voor Sint-Maarten. Daarvoor moet het rooster van Nederland worden geraadpleegd.

**Opmerkingen:**

- Eventuele hulpmiddelen bij het CSPE worden t.z.t. bekendgemaakt.
- De zittingsduur van het CSPE van de beroepsgerichte programma's wordt t.z.t. bekendgemaakt.

*NB De data zijn onder voorbehoud van eventuele wijzigingen door onvoorziene omstandigheden.*

**117.1.2 Bijlage 1B****VASTGESTELD rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO PKL 2024**

| VSBO - Praktisch Kadergerichte Leerweg (PKL) |               | VASTGESTELD ROOSTER<br>CENTRALE EXAMENS 2024<br>EERSTE TIJDVAK                             |
|----------------------------------------------|---------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| DATUM                                        | TIJD          | VAK                                                                                        |
|                                              |               | <b>CSPE</b>                                                                                |
| ma. 8t/m vr. 26 april 2024                   |               | <b>Techniekvakken:</b><br>- Bouw<br>- Instalectro<br>- Motorvoertuigentechniek<br>- Metaal |
|                                              |               | <b>Administratie &amp; Commercie</b>                                                       |
|                                              |               | <b>Hospitality Koken &amp; Serveren</b>                                                    |
|                                              |               | <b>Zorg &amp; Welzijn Intrasectoraal</b>                                                   |
|                                              |               | <b>CSE</b>                                                                                 |
| ma. 06 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Nederlands</b>                                                                          |
| di. 07 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Spaans</b>                                                                              |
| wo. 08 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Papiamentu</b>                                                                          |
| do. 09 mei                                   | vrij          | hemelvaart                                                                                 |
| vr. 10 mei                                   | vrij          | hemelvaart                                                                                 |
|                                              |               |                                                                                            |
| ma. 13 mei                                   | --            | --                                                                                         |
| di. 14 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Engels</b>                                                                              |
| wo. 15 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Biologie</b>                                                                            |
| do. 16 mei                                   | --            | --                                                                                         |
| vr. 17 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Nask 1</b>                                                                              |
|                                              |               |                                                                                            |
| ma. 20 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Mens en Maatschappij2</b>                                                               |
| di. 21 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Economie</b>                                                                            |
| wo. 22 mei                                   | --            | --                                                                                         |
| do. 23 mei                                   | 07.30 – 10.00 | <b>Wiskunde</b>                                                                            |

**Toelichting**

1. Zie bijlage 3 en 3a voor toegestane hulpmiddelen. Waar geen vakspecifiek hulpmiddel is vermeld, is alleen het "basispakket" hulpmiddelen toegestaan.
2. Bij het CSPE (theorie en praktijk) is gebruik van een woordenboek toegestaan.
3. De periode wanneer het CSPE moet worden afgenomen moet gelijk zijn voor alle scholen, dat wil zeggen geen dag ervoor en geen dag erna.
4. Het afnamerooster van het CSPE kan voor wat betreft de einddatum van het examen per school variëren, afhankelijk van het aantal kandidaten. De school moet dan ook haar afnamerooster tijdig bekend maken aan de Inspectie en het ETE, zie Handboek Examinering 2023-2024 van de Inspectie Onderwijs.
5. In geval dat voor een kandidaat twee examens gelijktijdig zijn ingeroosterd, doet de kandidaat de examens na elkaar, **met een pauze van tenminste een uur**, waarbij hij na het eerste examen in quarantaine wordt gehouden.
6. Spaans geldt niet voor Sint-Maarten. Daarvoor moet het rooster van Nederland worden geraadpleegd.

**Opmerkingen:**

- Eventuele hulpmiddelen bij het CSPE worden t.z.t. bekendgemaakt.
- De zittingsduur van het CSPE van de beroepsgerichte programma's wordt t.z.t. bekendgemaakt.

*NB De data zijn onder voorbehoud van eventuele wijzigingen door onvoorziene omstandigheden.*

**117.1.3 Bijlage 1C****VASTGESTELD rooster eerste tijdvak centrale examens VSBO TKL 2024**

| VSBO -Theoretische Kadergerichte Leerweg (TKL) |               | VASTGESTELD ROOSTER<br>CENTRALE EXAMENS 2024<br>EERSTE TIJDVAK                                                                  |
|------------------------------------------------|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| DATUM                                          | TIJD          | VAK                                                                                                                             |
|                                                |               | <b>CSE</b>                                                                                                                      |
| ma. 06 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Nederlands</b>                                                                                                               |
| di. 07 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Spaans</b>                                                                                                                   |
| wo. 08 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Papiamentu</b>                                                                                                               |
| do. 09 mei                                     | vrij          | hemelvaart                                                                                                                      |
| vr. 10 mei                                     | vrij          | hemelvaart                                                                                                                      |
|                                                |               |                                                                                                                                 |
| ma. 13 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Sectorvakken:</b><br>- Techniek Algemeen<br>- Hospitality koken & Serveren<br>- Administratie & Commerce<br>- Zorg & Welzijn |
| di. 14 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Engels</b>                                                                                                                   |
| wo. 15 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Biologie</b>                                                                                                                 |
| do. 16 mei                                     | --            | --                                                                                                                              |
| vr. 17 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Nask 1</b>                                                                                                                   |
|                                                |               |                                                                                                                                 |
| ma. 20 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Mens en Maatschappij2</b>                                                                                                    |
| di. 21 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Economie</b>                                                                                                                 |
| wo. 22 mei                                     | --            | --                                                                                                                              |
| do. 23 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Wiskunde</b>                                                                                                                 |
| vr. 24 mei                                     | --            | --                                                                                                                              |
|                                                |               |                                                                                                                                 |
| ma. 27 mei                                     | 07.30 - 10.00 | <b>Nask 2</b>                                                                                                                   |

**Toelichting**

1. Zie bijlage 3 en 3a voor toegestane hulpmiddelen. Waar geen vakspecifiek hulpmiddel is vermeld, is alleen het "basispakket" hulpmiddelen toegestaan.
2. In geval dat voor een kandidaat twee examens gelijktijdig zijn ingeroosterd, doet de kandidaat de examens na elkaar, **met een pauze van tenminste een uur**, waarbij hij na het eerste examen in quarantaine wordt gehouden.
3. Spaans geldt niet voor Sint-Maarten. Daarvoor moet het rooster van Nederland worden geraadpleegd.
4. Het cse Engels is vanaf 2022 een door het ETE zelf geproduceerd examen.

NB De data zijn onder voorbehoud van eventuele wijzigingen door onvoorziene omstandigheden.

**117.1.4 Bijlage 1D****VASTGESTELD rooster eerste tijdvak centrale examens HAVO 2024**

| HAVO       |               | VASTGESTELD ROOSTER<br>CENTRALE EXAMENS 2024<br>EERSTE TIJDVAK |
|------------|---------------|----------------------------------------------------------------|
| DATUM      | TIJD          | VAK                                                            |
| ma. 06 mei | 07.30 - 11.00 | Nederlands                                                     |
| di. 07 mei | 07.30 - 10.30 | Geschiedenis                                                   |
| wo. 08 mei | 07.30 - 10.30 | Papiamentu                                                     |
| do. 09 mei | vrij          | hemelvaart                                                     |
| vr. 10 mei | vrij          | hemelvaart                                                     |
| ma. 13 mei | 07.30 - 10.00 | Spaans                                                         |
| di. 14 mei | 07.30 - 11.00 | Wiskunde A / B                                                 |
| wo. 15 mei | 07.30 - 11.00 | Economie                                                       |
| do. 16 mei | 07.30 - 11.00 | Scheikunde                                                     |
| vr. 17 mei | --            | --                                                             |
| ma. 20 mei | 07.30 - 10.30 | Informatica                                                    |
| di. 21 mei | 07.30 - 10.00 | Engels                                                         |
| wo. 22 mei | 07.30 - 10.00 | Frans                                                          |
| do. 23 mei | 07.30 - 11.00 | Aardrijkskunde                                                 |
| vr. 24 mei | 07.30 - 11.00 | Natuurkunde                                                    |
| ma. 27 mei | 07.30 - 11.00 | Bedrijfseconomie                                               |
| di. 28 mei | 07.30 - 11.00 | Biologie                                                       |

**Toelichting**

1. Zie bijlage 3 en 3b voor toegestane hulpmiddelen. Waar geen vakspecifiek hulpmiddel is vermeld, is alleen het "basis-pakket" hulpmiddelen toegestaan.
2. Het examen Duits wordt niet in het eerste tijdvak afgenomen, maar in het tweede tijdvak. Eventuele herkansing dient in het derde tijdvak plaats te vinden. Dit is vanwege het tijdstip van het eerste tijdvak examen in Nederland.
3. In geval dat voor een kandidaat twee examens gelijktijdig zijn ingeroosterd, doet de kandidaat de examens na elkaar, **met een pauze van tenminste een uur**, waarbij hij na het eerste examen in quarantaine wordt gehouden.
4. Afhankelijk van het aantal kandidaten kan de schooldirectie meerdere afnametijdstippen plannen. De schooldirectie moet er dan wel voor zorgen dat het examen tot na de laatste afname geheim blijft en dat de kandidaten geen contact onderling hebben. De schooldirectie moet ook haar afnamerooster bekend maken aan de Inspectie en het ETE.
5. Spaans geldt niet voor Sint-Maarten. Daarvoor moet het rooster van Nederland worden geraadpleegd.

**Opmerking:**

Voor de examens Spaans, Papiamentu en Nederlands, afkomstig van het ETE, wordt het antwoordblad door ETE aangeleverd. Vanaf examenjaar 2017, ook 2024, worden de antwoordbladen (uitwerkblad voor de lln.) van de examens moderne vreemde talen havo en vwo vanuit Nederland (En, Fr, Du) samen met de andere examendocumenten aan de scholen aangeleverd.

*NB De data zijn onder voorbehoud van eventuele wijzigingen door onvoorziene omstandigheden.*

**117.1.5 Bijlage 1E****VASTGESTELD rooster eerste tijdvak centrale examens VWO 2024**

| VWO        |               | VASTGESTELD ROOSTER<br>CENTRALE EXAMENS 2024<br>EERSTE TIJDVAK |
|------------|---------------|----------------------------------------------------------------|
| DATUM      | TIJD          | VAK                                                            |
| ma. 06 mei | 07.30 - 11.00 | Nederlands                                                     |
| di. 07 mei | 07.30 - 10.30 | Geschiedenis                                                   |
| wo. 08 mei | 07.30 - 10.30 | Papiamentu                                                     |
| do. 09 mei | vrij          | hemelvaart                                                     |
| vr. 10 mei | vrij          | hemelvaart                                                     |
| ma. 13 mei | 07.30 - 10.00 | Spaans                                                         |
| di. 14 mei | 07.30 - 11.00 | Biologie                                                       |
| wo. 15 mei | 07.30 - 10.00 | Engels                                                         |
| do. 16 mei | 07.30 - 11.00 | Natuurkunde                                                    |
| vr. 17 mei | 07.30 - 11.00 | Aardrijkskunde                                                 |
| ma. 20 mei | --            | --                                                             |
| di. 21 mei | 07.30 - 11.00 | Scheikunde                                                     |
| wo. 22 mei | 07.30 - 11.00 | Bedrijfseconomie                                               |
| do. 23 mei | 07.30 - 11.00 | Wiskunde A/B/C                                                 |
| vr. 24 mei | 07.30 - 11.00 | Economie                                                       |
| ma. 27 mei | 07.30 - 10.30 | Informatica                                                    |
| di. 28 mei | 07.30 - 10.00 | Frans                                                          |

**Toelichting**

1. Zie bijlage 3 en 3b voor toegestane hulpmiddelen. Waar geen vakspecifiek hulpmiddel is vermeld, is alleen het "basis-pakket" hulpmiddelen toegestaan.
2. Het examen Duits wordt niet in het eerste tijdvak afgenomen, maar in het tweede tijdvak. Eventuele herkansing dient in het derde tijdvak plaats te vinden. Dit is vanwege het tijdstip van het eerste tijdvak examen in Nederland.
3. In geval dat voor een kandidaat twee examens gelijktijdig zijn ingeroosterd, doet de kandidaat de examens na elkaar, **met een pauze van tenminste een uur**, waarbij hij na het eerste examen in quarantaine wordt gehouden.
4. Afhankelijk van het aantal kandidaten kan de schooldirectie meerdere afnametijdstippen plannen. De schooldirectie moet er dan wel voor zorgen dat het examen tot na de laatste afname geheim blijft en dat de kandidaten geen contact onderling hebben. De schooldirectie moet dan ook haar afnamerooster bekend maken aan de Inspectie en het ETE.
5. Spaans geldt niet voor Sint-Maarten. Daarvoor moet het rooster van Nederland worden geraadpleegd.

**Opmerking:**

Voor de examens Spaans, Papiamentu en Nederlands, afkomstig van het ETE, wordt het antwoordblad door ETE aangeleverd. Vanaf examenjaar 2017, ook 2024, worden de antwoordbladen (uitwerkblad voor de lln.) van de examens moderne vreemde talen havo en vwo vanuit Nederland (En, Fr, Du) samen met de andere examendocumenten aan de scholen aangeleverd.

*NB De data zijn onder voorbehoud van eventuele wijzigingen door onvoorziene omstandigheden.*

**117.1.6 Bijlage 2 Tijdschema centrale examens 2023 (1e, 2e en 3e tijdvak)**

| <b>Verkorte kalender verdere afwikkeling CE-periode 2024</b>                                           |                                         |                                       |                                       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|---------------------------------------|---------------------------------------|
| <b>Activiteit</b>                                                                                      | <b>VSBO CSPE</b>                        | <b>VSBO CSE</b>                       | <b>HAVO / VWO</b>                     |
| <b>EERSTE TIJDVAK</b>                                                                                  | <b>ma. 8 t/m vr. 26 april</b>           | <b>ma. 6 t/m ma. 27 mei</b>           | <b>ma. 6 t/m di. 28 mei</b>           |
| Ophalen examens bij ETE                                                                                | di. 26 maart 2024<br>10.00 - 12.00 uur  | do. 2 mei 2024<br>10.00 - 12.00 uur   | do. 2 mei 2024<br>14.00 - 16.00 uur   |
| Invoeren scores Wolf* ETE examens                                                                      | uiterlijk wo. 15 mei 2024               | uiterlijk ma. 3 juni 2024             | uiterlijk ma. 3 juni 2024             |
| Invoeren scores CSPE en CSE en indienen Ex2a                                                           | uiterlijk wo. 15 mei 2024               | uiterlijk ma. 10 juni 2024            | uiterlijk ma. 10 juni 2024            |
| Bekendmaking normering ETE-examens                                                                     | uiterlijk wo. 22 mei 2024               | uiterlijk di. 11 juni 2024            | uiterlijk di. 11 juni 2024            |
| Bekendmaking normering CvTE-examens                                                                    | n.v.t.                                  | uiterlijk wo. 12 juni 2024            | uiterlijk wo. 12 juni 2024            |
| Uitslag eerste tijdvak                                                                                 | uiterlijk do. 23 mei 2024               | uiterlijk wo. 12 juni 2024            | uiterlijk wo. 12 juni 2024            |
| <b>TWEEDE TIJDVAK</b>                                                                                  | <b>do. 30 mei t/m wo. 5 juni</b>        | <b>ma. 17 t/m vr. 21 juni</b>         | <b>ma. 17 t/m vr. 21 juni</b>         |
| Indienen tweede tijdvak examens CSPE via Ex4                                                           | uiterlijk vr. 24 mei 2024,<br>09.00 uur | n.v.t.                                | n.v.t.                                |
| Indienen tweede tijdvak <b>aangewezen</b> examens CSE via Ex4                                          | n.v.t.                                  | uiterlijk do. 13 juni 2024            | uiterlijk do. 13 juni 2024            |
| Ophalen examens tweede tijdvak bij ETE                                                                 | ma. 27 mei 2024<br>10.00 - 12.00 uur    | vr. 14 juni 2024<br>10.00 - 11.00 uur | vr. 14 juni 2024<br>11.00 - 12.00 uur |
| Invoeren scores CSPE en CSE en indienen Ex2a                                                           | uiterlijk ma. 10 juni 2024              | uiterlijk wo. 26 juni 2024            | uiterlijk wo. 26 juni 2024            |
| Bekendmaking normering / cesuur tweede tijdvak via AWP                                                 | uiterlijk wo. 12 juni 2024              | uiterlijk vr. 28 juni 2024            | uiterlijk vr. 28 juni 2024            |
| Uitslag tweede tijdvak                                                                                 | uiterlijk wo. 12 juni 2024              | uiterlijk vr. 28 juni 2024            | uiterlijk vr. 28 juni 2024            |
| <b>DERDE TIJDVAK</b>                                                                                   | <b>di. 13 t/m do. 22 augustus 2024</b>  |                                       |                                       |
| Indienen derde tijdvak <b>aangewezen</b> examens CSE via Ex4                                           | n.v.t.                                  | uiterlijk ma. 1 juli 2024             | uiterlijk ma. 1 juli 2024             |
| Uitslag derde tijdvak                                                                                  | n.v.t.                                  | uiterlijk vr. 30 aug. 2024            | uiterlijk vr. 30 aug. 2024            |
| <b>* In het tweede tijdvak hoeven voor de ETE examens geen scores ingevoerd te worden t.b.v. Wolf.</b> |                                         |                                       |                                       |

### 117.1.7 Bijlage 3 Toegestane hulpmiddelen centrale examens 2024

*(behorend bij "Rooster toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens van de eindexamens en de landsexamens vwo, havo en vsbo/vmbo in 2024")*

#### Algemeen

In deze paragraaf worden de hulpmiddelen bekendgemaakt die gebruikt mogen worden bij het maken van de opgaven van de centrale examens en de landsexamens vwo, havo en vsbo/vmbo in 2024. Op de site [www.examenblad.nl](http://www.examenblad.nl) van CvTE wordt ook aangegeven welke hulpmiddelen zijn toegestaan. In principe gelden die ook voor de door het ETE geproduceerde examens. Waar dat niet het geval is wordt dat aangegeven. De meeste informatie is gelijk aan die van het voorgaande examenjaar. Waar er nieuwe informatie is, is dat met groene markering aangegeven.

#### Hulpmiddelen

In bijlage 3a en 3b zijn de (algemene) hulpmiddelen opgenomen die zijn toegestaan bij de centrale examens 2024 voor respectievelijk vsbo-vmbo en havo/vwo.

Bij de centrale examens 2024 zijn met betrekking tot kandidaten met een beperking, bij afwijking wijze van examinering, hulpmiddelen toegestaan. Deze zijn in bijlage 3c aangegeven.

#### Basispakket hulpmiddelen

Naast het basispakket hulpmiddelen kan de kandidaat enkele hulpmiddelen meenemen die niet genoemd zijn en die op geen enkele wijze een relatie hebben met de exameneisen maar die wel functioneel (kunnen) zijn, zoals een puntenslijper, een markeerstift of een leesliniaal (loep).

## Bijlage 3a

### 117.1.7.1 Overzicht hulpmiddelen centrale examens vsbo/vmbo 2024

Hieronder staat een overzicht van alle hulpmiddelen die gebruikt kunnen worden, indien toegestaan.

**(behorend bij "Rooster en toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens van de eindexamens en de landsexamens vwo, havo en vsbo/vmbo in 2024")**

#### Hulpmiddelen vsbo/vmbo 2024

##### 1. Wat is er anders in 2024?

- Er zijn geen wijzigingen t.o.v. de toegestane hulpmiddelen VSBO 2023.

##### 2. Toegestane hulpmiddelen vsbo/vmbo 2024

| Vak                   | Leerweg                                      | Hulpmiddel                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Alle vakken           | Alle leerwegen                               | Basispakket, bestaande uit:<br>- schrijfmateriaal incl. millimeterpapier<br>- tekenpotlood<br>- blauw en rood kleurpotlood<br>- liniaal met millimeterverdeling<br>- passer<br>- nietmachine<br>- geometrische driehoek<br>- vlakgum<br>- rekenmachine (zie 3.2)                                                                                                                                                                                       |
| Alle centrale examens | Alle leerwegen                               | Woordenboeken zie 3.1.1)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Moderne vreemde talen | Alle leerwegen                               | Woordenboeken (zie 3.1.2)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| Wiskunde              | Alle leerwegen                               | Naast of in plaats van de geometrische driehoek: een windroos<br>Roosterpapier in cm <sup>2</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| Nask1, Nask2          | Alle leerwegen                               | Door het CvTE goedgekeurd informatiemateriaal (zie 3.3)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| CSPE                  | PBL, PKL                                     | De informatie over de benodigde materialen, grondstoffen, gereedschappen en/of hulpmiddelen bij de praktische opdrachten van het CSPE wordt elk jaar eerst in oktober van het jaar voorafgaand aan het examenjaar bekendgemaakt en daarna in februari van het desbetreffende examenjaar in de instructie voor de examinerator meegedeeld.<br>Het gebruik van een woordenboek is vanaf 2022 naast het theoriedeel ook voor het praktijkdeel toegestaan. |
|                       | Hospitality<br>Adm. & Com.<br>Zorg & Welzijn | Computer en printer, zie 4.1.2                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

### 3. Toelichting bij de tabel

#### 3.1.1 Woordenboek Nederlands

##### ALLE VAKKEN

De centraal schriftelijke examens zijn in het Nederlands opgesteld (*uitzondering vormt een school op Curaçao die Papiamentu als instructie- en examentaal heeft en twee scholen op Sint-Maarten die Engels als instructie- en examentaal hebben*). Bij alle CSE's mogen woordenboeken gebruikt worden om de betekenis van woorden op te zoeken. Op de Engelstalige scholen mag een verklarend woordenboek EN-EN gebruikt worden en/of een vertaalwoordenboek (bijv EN-SP, SP-EN of EN-NE, NE-EN).

Woordenboeken mogen vanaf 2022 ook gebruikt worden bij de CSPE's, zowel bij het theoriegedeelte als het praktijkgedeelte.

Het gaat hierbij in principe om een eendelig verklarend woordenboek Nederlands (dus NE-NE). Maar omdat voor onze kandidaten een verklarend woordenboek niet altijd de meest voor de hand liggende optie is, mag ook een vertaalwoordenboek Nederlands plus een andere taal (zoals de thuistaal van de kandidaat) gebruikt worden (dus bijvoorbeeld NE-PA). Dit mag een woordenboek zijn in één of in twee banden, (dus bijvoorbeeld een deel NE-PA en een PA-NE).

Er bestaat (nog) geen verklarend woordenboek Papiaments (PA-PA), dus op de Papiamentstalige scholen moeten vertaalwoordenboeken (bijvoorbeeld PA-NE en NE-PA) gebruikt worden, en de kandidaat kan daarnaast eventueel een eendelig verklarend woordenboek (zoals NE-NE of SP-SP) gebruiken.

Een digitaal woordenboek is NIET toegestaan.

NB Het woordenboek kan een natuurlijk en vanzelfsprekend hulpmiddel zijn dat de kandidaat zekerheid verschaft bij een enkel woord; het kan ook leiden tot bijvoorbeeld tijdnood als een kandidaat zekerheidshalve te veel woorden opzoekt. Bij vakspecifieke termen kan het woordenboek ook aanleiding geven tot verwarring. Een voorbeeld: eentonigheid heeft in het vak muziek een betekenis die niet strookt met de beschrijving in een woordenboek. In situaties zoals het voorbeeld bij het vak muziek is de vakinhoudelijke omschrijving de geldige; voor een inhoudelijk afwijkende omschrijving worden geen punten toegekend, ook niet als de kandidaat deze omschrijving letterlijk aan het woordenboek heeft ontleend.

#### 3.1.2 Woordenboek bij Moderne Vreemde Talen (MVT)

Bij de moderne vreemde talen is een woordenboek doeltaal - thuistaal en thuistaal - doeltaal toegestaan. Bij de examens MVT is ook een vertaalwoordenboek vanuit en naar de MVT toegestaan, in één band of in twee afzonderlijke delen (dus bijvoorbeeld SP-NE plus NE-SP). Daarnaast is ook een eendelig verklarend woordenboek in de MVT toegestaan (dus bijvoorbeeld EN-EN, SP-SP, FR-FR).

*Een verklarend woordenboek NE mag dus bij alle vakken gebruikt worden en dit kan ook zinvol zijn bij de MVT HAVO/VWO examens Engels, Frans, Duits en Spaans van CvTE, aangezien in deze examens ook vragen staan die in het Nederlands gesteld en beantwoord moeten worden.*

Een beeldwoordenboek is ook toegestaan. Het gaat er om dat Nederlandse woorden effectief worden verklaard. Dat kan met een Nederlandse omschrijving, met een plaatje (beeldwoordenboek) of met een 'vertaling' in de thuistaal van de leerling.

#### 3.2 Rekenmachine

Bij **wiskunde** KB/PKL en GL/TL, **nask 1** KB/PKL en GL/TL, **nask 2** GL/TL en bij de cspe's PKL voor **bouwtechniek** moet de rekenmachine naast de grondbewerkingen tevens beschikken over toetsen voor pi, x tot de ye macht, x kwadraat, 1/x en sin/cos/tan in graden (en hun inversen).

Bij **wiskunde** BB/PBL moet de rekenmachine naast de grondbewerkingen beschikken over toetsen voor x kwadraat en (tweedemachts) worteltrekken.

Bij alle overige vakken zijn de grondbewerkingen optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen voldoende. Meer mogelijkheden mag, maar de rekenmachine mag niet één of meer van de volgende eigenschappen hebben:

- lichtnetaansluiting tijdens het examen,
- opladen tijdens het examen,
- schrijflol, alarm of ander geluid,
- alfanumeriek (letters op scherm)\*,
- grafieken weergeven,
- zend- of ontvanginstallatie.

Meerregeligheid van het scherm wordt in de criteria niet genoemd. Dit houdt in dat een meerregelige machine niet is verboden als hij aan de overige criteria voldoet. Wel is het zo dat de meerregelige machines mogelijkheden hebben die bij de eenregelige machine ontbreken, zoals het maken van tabellen.

Bij de huidige centrale examens is niet gebleken dat die extra mogelijkheden de kandidaat voordeel bieden.

\* Bedoeld is dat er geen teksten kunnen worden ingevoerd of uitgelezen, zoals bijvoorbeeld met de mobiele telefoon wel kan. De letters 'sin' als afkorting van sinus worden in dit verband dus niet als alfanumeriek beschouwd.

### 3.2.2 Elektronische apparatuur

Horloges en zelf meegebrachte elektronische apparatuur en middelen met een telefoon- of camara-functie zijn niet toegestaan. Hierbij gelden ook googlebrillen en oortjes/gehoor-apparaten. Als blijkt dat de kandidaat tijdens het examen tegen bovenstaande regel handelt, dan wordt dat beschouwd als een onregelmatigheid.

### 3.3 Informatieboek bij NaSk1 en NaSk2

Bij het centraal examen NaSk1 in alle leerwegen en NaSk2 in de gemengde en theoretische leerweg heeft de kandidaat op het centraal examen informatiemateriaal nodig.

Goedgekeurd zijn:

- Voor BB/PBL: BINAS vmbo-basis, informatieboek nask 1 (2e editie, ISBN 978-90-01-80067-3)
- Voor KB/PKL en GL/TL: BINAS vmbo-kgt, informatieboek voor nask 1 en nask 2 (2e editie, ISBN 978.90.01.80069.7)

Bovengenoemde informatieboeken zijn toegestaan inclusief verbeterde fouten aan de hand van de errata van de uitgevers.

Zie voor eventuele errata de site [www.noordhoffuitgevers.nl](http://www.noordhoffuitgevers.nl) (zoekterm errata Binas). Het is toegestaan deze fouten in Binas te verbeteren.

## 4. Aanvullende opmerkingen

### 4.1.1 Formule Wiskunde

Bij de exameneenheid Meetkunde van het centraal examen wiskunde in PBL, PKL en GL/TL moet de kandidaat enkele oppervlakte- en inhoudsformules kunnen toepassen, de kandidaat hoeft deze formules echter niet te kennen (zie de syllabus). Bij de examens PBL en PKL worden de formules vermeld in het examen bij de opgave(n) waarvoor en indien zij relevant zijn. De kandidaat moet eenvoudige meetkundige berekeningen (zoals de oppervlakte in een rechthoekige driehoek) ook kunnen uitvoeren zonder de bijgeleverde formule.

Bij de examens PKL en GL/TL worden alle formules opgesomd in één tabel in het examen.

#### 4.1.2 Computer

De praktijkexamens Hospitality, Administratie & Commerce en Zorg & Welzijn bevatten soms opdrachten die op de computer gemaakt en bewaard moeten worden. Hierbij is een printer onontbeerlijk daar het gemaakte werk ook uitgeprint moet worden.

Als de computer als hulpmiddel wordt gebruikt, is het van belang dat kandidaten geen toegang hebben tot verboden hulpmiddelen (zoals een digitaal woordenboek) en moet ook o.m. de opslag (bijvoorbeeld uitprinten) worden geregeld.

Deze vorm van afname is van belang teneinde mee te gaan in de technologische en communicatieve ontwikkelingen van deze tijd.

**NB:** Vanaf het schooljaar 2023 - 2024 komt er in het Handboek Examinering van de Inspectie Onderwijs een bijlage L: 'Protocol computer als schrijfgerei'.

Zie Handboek Examinering 2023-2024 van de Inspectie Onderwijs.

#### 4.1.3 Noodzakelijk of toegestaan?

De tabel in paragraaf 2 geeft een opsomming van de toegestane hulpmiddelen. Een kandidaat die bij een vak een voor dat vak toegestaan hulpmiddel gebruikt, is niet in overtreding. Een kandidaat die zonder het hulpmiddel aan het examen wenst deel te nemen, mag echter niet op grond van het ontbreken van het hulpmiddel de toegang worden onttrokken.

De mate waarin een toegestaan hulpmiddel ook noodzakelijk is, varieert tussen vakken, hulpmiddelen en kandidaten. Een feitelijk noodzakelijk hulpmiddel is de BINAS bij nask1 en nask2: het lijkt niet aannemelijk dat een kandidaat alle informatie heeft memoriseerd. Bij het verklarend woordenboek Nederlands is de behoefte en noodzaak kandidaat-afhankelijk: de een kent meer woorden dan de ander, de een heeft ook meer behoefte aan de zekerheid van het woordenboek dan de ander.

Bij examens moderne vreemde talen zonder schrijfvaardigheid is een woordenboek naar de vreemde taal eigenlijk overbodig – het is slechts toegestaan om de regelgeving eenvoudig te houden (bij examens met schrijfvaardigheid is het immers weer wel zinvol), en ter voorkoming van veronderstelde rechtsongelijkheid ten opzichte van kandidaten die beschikken over beide delen in één band.

#### 4.1.4 Schoolexamen en centraal examen

De toegestane hulpmiddelen voor het centraal examen worden door het ETE en het CvTE vastgesteld. Er is geen voorschrift dat bij alle schoolexamens van een vak dezelfde hulpmiddelen zouden moeten worden voorgeschreven als bij het centraal examen. De school kan gegronde redenen hebben om bijvoorbeeld vast te leggen dat bij kleinere toetsen in de moderne vreemde talen geen woordenboek is toegestaan, of dat bij sommige toetsen in een vak met grafische rekenmachine het geheugen vooraf wordt gewist (of volstaan, moet worden met een eenvoudige grafische rekenmachine). De school kan omgekeerd ook bij schoolexamenvakken hulpmiddelen toestaan die in het centraal examen niet zijn toegestaan, zolang de inhoud niet weggegeven wordt.

#### 4.1.5 Overige niet genoemde hulpmiddelen

Naast het basispakket hulpmiddelen kan de kandidaat enkele hulpmiddelen meenemen die niet genoemd zijn, en die op geen enkele wijze een relatie hebben met de exameneisen maar die wel functioneel (kunnen) zijn, zoals een nietmachine, puntenslijper, een markeerstift of een leesliniaal (loep). Hulpmiddelen die een relatie kunnen hebben met exameneisen, zijn **niet** toegestaan. Daaronder vallen onder andere **tekensjablonen en spellingkaarten**. Hulpmiddelen die **geen** relatie tot de exameneisen hebben en geen enkele examenfunctie dienen, dienen te worden geweerd; niet omdat daardoor de exameneisen worden aangetast, maar omdat de ontstane onoverzichtelijkheid kan leiden tot een indirecte aantasting van exameneisen. Bij twijfel of een specifiek hulpmiddel een relatie tot de exameneisen heeft, wendt de school zich tot het ETE.

## Bijlage 3b

### 117.1.7.2 Overzicht hulpmiddelen centrale examens havo/vwo 2024

(behorend bij "Rooster en toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens van de eindexamens en de landsexamens vwo, havo en vmbo in 2024")

#### Hulpmiddelen havo en vwo 2024

##### 1. Wat is er anders in 2024?

- De lijst met toegestane grafische rekenmachines is geactualiseerd.

##### 2. Hulpmiddelen havo en vwo 2024 per vak

| Vak                                              | Havo en Vwo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|--------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Alle vakken                                      | Basispakket, bestaande uit: <ul style="list-style-type: none"> <li>- schrijfmateriaal incl. millimeterpapier</li> <li>- tekenpotlood</li> <li>- blauw en rood kleurpotlood</li> <li>- liniaal met millimeterverdeling</li> <li>- passer</li> <li>- nietmachine</li> <li>- geometrische driehoek</li> <li>- vlakgum</li> <li>- rekenmachine (zie 3.2.2)</li> </ul> |
| Alle schriftelijke examens                       | Woordenboeken (zie 3.1.1)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Moderne vreemde talen havo en vwo                | Woordenboeken (zie 3.1.2)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Wiskunde A, B, C havo en vwo                     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- grafische rekenmachine (zie par. 3.2.3)</li> <li>- roosterpapier in cm<sup>2</sup></li> </ul>                                                                                                                                                                                                                            |
| Biologie havo, Natuurkunde havo, Scheikunde havo | - goedgekeurd informatieboek: BINAS 6e editie of Sciencedata (zie 3.3)                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Biologie vwo, Natuurkunde vwo, Scheikunde vwo    | - goedgekeurd informatieboek: BINAS 6e editie of Sciencedata (zie 3.3)                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| Informatica                                      | grafische rekenmachine (zie 3.2.3)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Aardrijkskunde havo en vwo                       | Een atlas is sinds 2021 niet toegestaan bij het centraal examen.<br>Een kaartenkatern wordt aangeleverd bij het examen.                                                                                                                                                                                                                                           |

### 3. Toelichting

#### 3.1 Woordenboek

##### 3.1.1 Woordenboek Nederlands

###### ALLE VAKKEN

De centraal schriftelijke examens zijn in het Nederlands opgesteld.

Het gaat hierbij in principe om een eendelig verklarend woordenboek Nederlands (dus NE-NE). Maar omdat voor onze kandidaten een verklarend woordenboek niet altijd de meest voor de hand liggende optie is, mag ook een vertaalwoordenboek Nederlands plus een andere taal (zoals de thuistaal van de kandidaat) gebruikt worden (dus bijvoorbeeld NE-PA). Dit mag een woordenboek zijn in één of in twee banden, (dus bijvoorbeeld een deel NE-PA en een PA-NE).

Een digitaal woordenboek is NIET toegestaan.

NB Het woordenboek kan een natuurlijk en vanzelfsprekend hulpmiddel zijn dat de kandidaat zekerheid verschaft bij een enkel woord; het kan ook leiden tot bijvoorbeeld tijdnood als een kandidaat zekerheidshalve te veel woorden opzoekt.

Bij vakspecifieke termen kan het woordenboek ook aanleiding geven tot verwarring. Een voorbeeld: eentonigheid heeft in het vak muziek een betekenis die niet strookt met de beschrijving in een woordenboek.

In situaties zoals het gegeven muziekvoorbeeld is de vakinhoudelijke omschrijving de geldige; voor een inhoudelijk afwijkende omschrijving worden geen punten toegekend, ook niet als de kandidaat deze omschrijving letterlijk aan het woordenboek heeft ontleend.

##### 3.1.2 Woordenboek bij Moderne Vreemde Talen (MVT)

Bij de moderne vreemde talen is een woordenboek doeltaal - thuistaal en thuistaal - doeltaal toegestaan. Bij de examens MVT is ook een vertaalwoordenboek vanuit en naar de MVT toegestaan, in één band of in twee afzonderlijke delen (dus bijvoorbeeld SP-NE plus NE-SP). Daarnaast is ook een eendelig verklarend woordenboek in de MVT toegestaan (dus bijvoorbeeld EN-EN, SP-SP, FR-FR).

*Een verklarend woordenboek NE mag dus bij alle vakken gebruikt worden en dit kan ook zinvol zijn bij de MVT HAVO/VWO examens Engels, Frans, Duits en Spaans van CvTE, aangezien in deze examens ook vragen staan die in het Nederlands gesteld en beantwoord moeten worden.*

**Een beeldwoordenboek is ook toegestaan. Het gaat er om dat Nederlandse woorden effectief worden verklaard. Dat kan met een Nederlandse omschrijving, met een plaatje (beeldwoordenboek) of met een 'vertaling' in de thuistaal van de leerling.**

Een digitaal woordenboek is NIET toegestaan.

#### 3.2 Rekenmachine

##### 3.2.1 Algemeen

Bij de vakken waar een grafische rekenmachine is toegestaan, is ALLEEN een grafische rekenmachine toegestaan. Het is een kandidaat bij die vakken niet toegestaan de beschikking te hebben over een gewone rekenmachine.

##### 3.2.2 Rekenmachine met basisbewerkingen

Bij de vakken zonder grafische rekenmachine mag een eenvoudige rekenmachine gebruikt worden waarop basisbewerkingen kunnen worden uitgevoerd. In de volgende paragrafen wordt dit nader toegelicht.

Wat zijn basisbewerkingen?

In onderstaande tabel wordt aangegeven over welke basisbewerkingen een rekenmachine in ieder geval moet beschikken voor de verschillende vakken.

|                                               | havo/vwo na, sk | havo/vwo ec | havo/vwo overig |
|-----------------------------------------------|-----------------|-------------|-----------------|
| Grondbewerkingen + - x:                       | X               | X           | X               |
| $x^2$ en $\sqrt{\phantom{x}}$                 | X               | X           |                 |
| $1/x$ of $x^{-1}$ en $x^y$                    | X               | X           |                 |
| sin/cos/tan en hun inversen                   | X               |             |                 |
| $\pi$                                         | X               |             |                 |
| $^{10}\log$ (en $10^x$ ) en $\ln$ (en $e^x$ ) | X               |             |                 |

Rekenmachines die over al deze basisbewerkingen beschikken: Casio fx-82MS, HP10S+, TI30XB(S)

Wat zijn geen basisbewerkingen?

Opties die niet gezien worden als basisbewerkingen (niet uitputtend):

- Het oplossen van (stelsels van) vergelijkingen
- Het numeriek integreren en differentiëren van functies
- Rekenen met verhoudingen
- Berekeningen maken met micro, kilo, ...
- Gebruiken van wetenschappelijke constanten
- Werken in een spreadsheet
- Programmeren
- Ingebouwde formules

Belangrijk uitgangspunt is dat hulpmiddelen die vaardigheden overbodig maken waarover de leerling volgens de syllabus moet beschikken, niet zijn toegestaan. Machines die daarom in ieder geval niet zijn toegestaan: Casio fx-991EX en TI-30XPro.

Verder geldt het volgende:

- Een rekenmachine mag tijdens het examen niet op het lichtnet worden aangesloten of met andere apparatuur worden verbonden.
- Het is een kandidaat niet toegestaan tijdens het examen gebruik te maken van de rekenmachine van een andere kandidaat.
- Een rekenmachine mag geen geluid maken.
- Een rekenmachine mag niet beschikken over de mogelijkheid grafieken weer te geven.
- Een rekenmachine mag niet beschikken over zend- en/of ontvangstmogelijkheden.
- Een rekenmachine mag niet alfanumeriek (met letters op het scherm) zijn; bedoeld is dat er geen teksten kunnen worden ingevoerd of uitgelezen, zoals bijvoorbeeld met de mobiele telefoon wel kan. De letters 'sin' als afkorting van sinus worden in dit verband dus niet als alfanumeriek beschouwd.
- Een meerregelige rekenmachine is niet verboden als hij aan de overige criteria voldoet.

### 3.2.3 Grafische rekenmachine

Alleen wanneer (o.a. op basis van de syllabus van een vak) de grafische rekenmachine noodzakelijk blijkt, wordt de grafische rekenmachine bij het centraal examen toegestaan.

De grafische rekenmachine is alleen toegestaan bij de centrale examens wiskunde A, B en C en Informatica.

*Types toegestane grafische rekenmachines*

De machines die in 2024 in elk geval zijn toegestaan:

| MERK               | TYPE                                                                                                                                                                                        |
|--------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Casio:             | <ul style="list-style-type: none"> <li>• fx-9860GII(SD);</li> <li>• fx-CG50.</li> </ul>                                                                                                     |
| Hewlett Packard:   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• HP Prime</li> </ul>                                                                                                                                |
| Texas Instruments: | <ul style="list-style-type: none"> <li>• TI-84 Plus CE-T;</li> <li>• TI-Nspire CX (alleen de versie zonder CAS);</li> <li>• TI-Nspire CX II-T (zowel versie met als zonder CAS).</li> </ul> |
| NumWorks:          | <ul style="list-style-type: none"> <li>• de grafische rekenmachine van NumWorks</li> </ul>                                                                                                  |

Oudere types, ook die eerder wel waren toegestaan, zijn NIET meer toegestaan. Het is mogelijk dat op een later moment nieuwe types worden toegestaan. Dit wordt dan kenbaar gemaakt in de Septembermededeling van CvTE.

**Eisen toegestane grafische rekenmachine**

Een grafische rekenmachine is op het centraal examen alleen toegestaan als het geheugen en de functies die vaardigheden overbodig maken waarover de leerling volgens de syllabus moet beschikken, zijn geblokkeerd door de juiste Nederlandse examenstand. Het moet op ieder moment tijdens het examen te controleren zijn of een machine in de juiste Nederlandse examenstand staat zonder de kandidaat te storen.

De juiste OS of firmwareversies, die een door het CvTE goedgekeurde examenstand bezitten, worden in de maartaanvulling door het CvTE gepubliceerd.

Verder geldt het volgende:

- Een grafische rekenmachine mag tijdens het examen niet op het lichtnet worden aangesloten of met andere apparatuur worden verbonden.
- Het is een kandidaat niet toegestaan tijdens het examen gebruik te maken van de grafische rekenmachine van een andere kandidaat.
- Het is niet toegestaan dat de kandidaat tegelijkertijd de beschikking heeft over twee (grafische) rekenmachines.
- In machines met een SD-slot mag tijdens het CE geen SD-kaart zitten.

**3.3 Informatieboeken natuurwetenschappelijke vakken**

Bij de vakken biologie, natuurkunde en scheikunde is het gebruik van een Binas (6e editie) of ScienceData toegestaan, inclusief verbeterde fouten aan de hand van de errata van de uitgevers. Het is niet toegestaan beide informatieboeken te gebruiken.

Wij raden gebruikers aan kennis te nemen van de errata bij Binas op de website van Noordhoff Uitgevers en bij ScienceData op de website van Uitgeverij Walvaboek.

Andere wijzigingen mogen niet in het informatieboek worden aangebracht. Dat geldt ook voor het aanbrengen van (al dan niet beschreven) plakkertjes.

## 4. Aanvullende opmerkingen

### 4.1.1 Computer als schrijfgerei bij de centraal schriftelijke examens

Bij elke inzet van de computer geldt tevens onverkort de lijst van toegestane hulpmiddelen. Met andere woorden: ook naast een computerexamen of voor een kandidaat die schrijft op de computer, is o.m. een (papieren) woordenboek toegestaan.

Als de computer als schrijfgerei wordt gebruikt is het van belang dat kandidaten geen toegang hebben tot verboden hulpmiddelen (zoals een digitaal woordenboek), en moet ook o.m. de opslag (bijvoorbeeld uitprinten) worden geregeld. De correctoren moeten de aftrekregels voor spellingfouten ook toepassen bij leerlingen die met spellingcontrole hebben gewerkt.

**NB:** Vanaf het schooljaar 2023 - 2024 komt er in het Handboek Examinering van de Inspectie Onderwijs een bijlage L: 'Protocol computer als schrijfgerei'.  
Zie Handboek Examinering 2023-2024 van de Inspectie Onderwijs.

### 4.1.2 Noodzakelijk of toegestaan?

De tabel in paragraaf 2 geeft een opsomming van de toegestane hulpmiddelen. De mate waarin een toegestaan hulpmiddel ook noodzakelijk is, varieert tussen vakken, hulpmiddelen en kandidaten. Een feitelijk noodzakelijk hulpmiddel is bijvoorbeeld de Binas of ScienceData bij natuurwetenschappelijke vakken. Het lijkt niet aannemelijk dat een kandidaat alle informatie heeft memoriseerd. Bij het verklarend woordenboek Nederlands is de behoefte en noodzaak kandidaat-afhankelijk: de een kent meer woorden dan de ander, de een heeft ook meer behoefte aan de zekerheid van het woordenboek dan de ander.

Hulpmiddelen worden door de school geleverd. Indien kandidaten zelf hun hulpmiddelen meenemen, dienen deze vóór het examen te zijn gecontroleerd.

### 4.1.3 Overige niet genoemde hulpmiddelen

Naast het basispakket hulpmiddelen kan de kandidaat enkele hulpmiddelen meenemen die niet genoemd zijn en die op geen enkele wijze een relatie hebben met de exameneisen maar die wel functioneel (kunnen) zijn, zoals een nietmachine, puntenslijper, een markeerstift of een leesliniaal (loep).

Hulpmiddelen die een relatie kunnen hebben met exameneisen zijn niet toegestaan. Daaronder vallen onder andere tekensjablonen en spellingkaarten.

Hulpmiddelen die geen relatie tot de exameneisen hebben en geen enkele examenfunctie dienen, dienen te worden geweerd; niet omdat daardoor de exameneisen worden aangetast, maar omdat de ontstane onoverzichtelijkheid kan leiden tot een indirecte aantasting van exameneisen. Bij twijfel of een specifiek hulpmiddel een relatie tot de exameneisen heeft, wendt de school zich tot het ETE.

### 4.1.4 Schoolexamen en centraal examen

De toegestane hulpmiddelen voor het centraal examen worden door het ETE en CvTE vastgesteld. Er is geen voorschrift dat bij alle schoolexamens van een vak dezelfde hulpmiddelen zouden moeten worden voorgeschreven als bij het centraal examen. De school kan gegronde redenen hebben om bijvoorbeeld vast te leggen dat bij kleinere toetsen in de moderne vreemde talen geen woordenboek is toegestaan, of dat bij sommige toetsen in een vak met grafische rekenmachine het geheugen vooraf wordt gewist (of volstaan, moet worden met een eenvoudige grafische rekenmachine). De school kan omgekeerd ook bij schoolexamenvakken hulpmiddelen toestaan die in het centraal examen niet zijn toegestaan, zolang de inhoud niet weggegeven wordt.

## Bijlage 3c

### 117.1.7.3 Hulpmiddelen kandidaten met een beperking examenjaar 2024

#### Achtergrond

Examenopgaven, correctievoorschriften en hulpmiddelen vormen samen één geheel dat toetst in hoeverre de kandidaat aan de exameneisen voldoet. Een wijziging op één van deze drie kan leiden tot een resultaat dat niet meer goed weergeeft of aan de exameneisen is voldaan.

Op grond van artikel 21 Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo kan de directeur toestaan dat een kandidaat met een beperking het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd, met dien verstande dat aan de overige bepalingen in dit besluit wordt voldaan en inachtnemend de voorschriften van de Inspectie Onderwijs. Die afwijking mag geen afbreuk doen aan de exameneisen. Indien binnen de kaders onvoldoende ruimte is voor het wegnemen van een belemmering, geeft de school dit aan bij de Inspectie Onderwijs.

De Inspectie Onderwijs overlegt met het Expertisecentrum voor Toetsen Examens over de eventuele mogelijkheden.

#### Brochure met achtergrondinformatie

Sinds 2013 wordt door het College voor Toetsen en Examens jaarlijks bij het begin van het cursusjaar een brochure gepubliceerd over regels, levering en achtergronden bij het afleggen van het centraal examen door leerlingen met een beperking. De actuele brochure voor het centraal examen 2024 verschijnt in september 2023. De brochures van voorgaande jaren bevatten relevante achtergrondinformatie ook voor de school die zich tijdig in het onderwijstraject op de hoogte wil stellen van mogelijkheden. Voor de exacte regels bij het centraal examen in 2024 geldt deze regeling met als achtergrond de brochure die in september 2023 verschijnt.

Ook wordt verwezen naar het Handboek Examinering (hoofdstuk 5.1) van de Inspectie Onderwijs voor de voorschriften voor aangepaste wijze van examineren.

#### Artikel 21 Landsbesluit Eindexamens vwo, havo en vsbo

Ten behoeve van de toegankelijkheid van de school- en centrale examens voor leerlingen met een beperking kan de directeur op grond van artikel 21 van het Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo afwijken van de voorgeschreven wijze van examinering en aanvullende maatregelen treffen, die passen binnen de kaders van de examinering. Ten behoeve van de centrale examinering biedt het ETE mede via College voor Toetsen en Examens aangepaste examens en toetsen aan met dezelfde eisen, die het mogelijk maken de eisen te toetsen bij kandidaten met een beperking. In deze bijlage wordt het aanbod van aangepaste examens beschreven met de daarbij behorende afnameregels. De algemene regels zoals verwoord in het Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo (onder andere omtrent tijdverlenging, melding aan de inspectie en aanwezigheid van een deskundigenverklaring) zijn ook van toepassing bij het gebruik van door het ETE geleverde aangepaste examens.

NB: De door het ETE gemaakte examens kunnen niet in audio of braille geleverd worden. Wel kan in overleg met de school gekeken worden naar andere aangepaste omstandigheden bij de afname.

Alle gevallen hieronder beschreven dienen eerst bij de Inspectie Onderwijs opgegeven te worden ter beoordeling, conform de procedure zoals vastgesteld in het Handboek Examinering. Hierbij geldt het Model opgave zorgleerlingen (Bijlage M).

Ook dient het ETE tijdig op de hoogte te worden gesteld in verband met te nemen maatregelen bij de afname van de examens, vooral m.b.t. de aangewezen examens.

Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

**Kandidaten met een visuele beperking**

De centrale examens worden door het College voor Toetsen en Examens op bestelling geleverd in een format dat zich leent voor de hulpmiddelen die door kandidaten met een visuele beperking worden gebruikt en met inachtneming van de exameneisen inhoudelijk geschikt is (gemaakt) voor de kandidaat met een visuele beperking. Het aangepaste examen gaat vergezeld van een aangepast beoordelingsvoorschrift. Als de noodzakelijke aanpassingen zouden moeten leiden tot een volledig herzien examen, kan de Minister van Onderwijs besluiten, op advies van de Inspectie en het ETE, tot het aanstellen van een gecommiteerde die samen met de examinerator van de kandidaat een vervangend mondeling examen afneemt.

Aan kandidaten met een visuele beperking kan het gebruik van een digitaal woordenboek worden toegestaan als uit nader onderzoek blijkt dat de kandidaat beschikt over de voor het examen vereiste woordenschat. Als dat niet het geval is kan de directeur toestaan dat een opzoekhulp wordt ingezet. Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

**Kandidaten met dyslexie**

Als een kandidaat door dyslexie moeite heeft met het lezen van teksten op papier of beeldscherm, kan de directeur de kandidaat in staat stellen van een door het College voor Toetsen en Examens geleverde voorleesfunctie gebruik te maken. De wijze waarop, kan per examen en examensoort (digitaal of papier) verschillen. Als een kandidaat, door een ernstige vorm van dyslexie, niet goed kan omgaan met een papieren woordenboek, kan de school een opzoekhulp inzetten. Het gebruik van een digitaal woordenboek is niet toegestaan. Wel toegestaan is een eenvoudige aanpassing om het opzoeken te vereenvoudigen, door het aanbrengen van simpele tabs per letter. Bij de centrale examens Nederlands vsbo PBL, PKL en TKL, havo en vwo dient de spellingcontrole bij niet-dyslectische kandidaten uitgeschakeld te zijn. Aan kandidaten met een deskundigenverklaring omtrent dyslexie volgens artikel 21 van het Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo, mag het gebruik van spellingcontrole wel worden toegestaan. De correctoren moeten de aftrekregels voor spellingfouten ook toepassen bij leerlingen die met spellingcontrole hebben gewerkt. Als de computer als schrijfgerei wordt gebruikt is het van belang dat kandidaten geen toegang hebben tot verboden hulpmiddelen (zoals een digitaal woordenboek), en moet ook o.m. de opslag (bijvoorbeeld uitprinten) worden geregeld. Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

**Kandidaten met kleurenblindheid**

Voor kandidaten met kleurenblindheid worden geen aangepaste examens geleverd. Voor kleurenblinde kandidaten kan een opzoekhulp worden ingezet die op verzoek van de kandidaat de kleur van een door de kandidaat aangewezen vlakdeel benoemt, of een door de kandidaat aangewezen kleur aanwijst in examen of hulpmiddel. Dit is alleen noodzakelijk en toegestaan waar het examen kleuren bevat (beeldende vakken en eventuele andere vakken waarvoor dat via de Septembermededeling bekendgemaakt is) of waar het hulpmiddel kleuren bevat (informatieboek natuurwetenschappelijke vakken). Het kleurgebruik examens voor de beeldende vakken is zo intensief dat het College/ETE adviseert om de kandidaat in een afzonderlijke ruimte te plaatsen. Voor het incidenteel aanwijzen of benoemen van een kleur in de informatieboeken voor de natuurwetenschappelijke vakken is plaatsing in een afzonderlijke ruimte niet nodig. Bij twijfel mag de kandidaat een beroep doen op bovengenoemde procedure.

Ook deze gevallen moeten bij de Inspectie van het Onderwijs opgegeven worden. Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

**Kandidaten met dyscalculie**

Kandidaten met een geldige dyscalculieverklaring mogen bij centrale examens de rekenkaart gebruiken. Als een school voor een kandidaat een afwijkende reken- of formulekaart wenst te gebruiken is dat niet toegestaan, tenzij het ETE/College voor toetsen en examens besluit deze eveneens als toegestaan hulpmiddel toe te laten. Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

### **Kandidaten met een zware lichamelijke beperking**

Als door een zware lichamelijke beperking de standaardvorm van het examen niet bruikbaar is, neemt de directeur contact op met de Inspectie Onderwijs c.c. het Expertisecentrum voor Toetsen & Examens. Als de kandidaat door zijn beperking niet met een papieren woordenboek kan omgaan, kan de directeur toestaan dat de leerling gebruikt maakt van een digitaal woordenboek of dat een opzoekhulp wordt ingezet. Zie het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

### **Overige beperkingen**

Indien de directeur van oordeel is dat de kandidaat redelijkerwijze aan de exameneisen kan voldoen, maar het beschreven aanbod en mogelijke aanpassingen niet toereikend zijn, kan de directeur contact opnemen met de Inspectie Onderwijs c.c. het Expertisecentrum voor Toetsen & Examens. De Inspectie Onderwijs in overleg met het Expertisecentrum voor Toetsen & Examens kan na overleg met de school besluiten dat een andere aanpassing dan bovengenoemde toegestaan is binnen het kader van de exameneisen.

N.B. Onder de mogelijkheden waarover de directeur beschikt, vallen indien relevant ook de tijdverlenging met criteria uit artikel 21 van het Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo, en maatregelen zoals het apart zetten van een kandidaat. Voor aanpassingen die mogelijk de inhoud van het examen raken en waarin niet is voorzien met de standaardlevering, is contact met het Inspectie Onderwijs en het ETE van belang. Het is gewenst en nodig om zo tijdig mogelijk contact op te nemen, zodat in het onderwijs en het schoolexamen met de mogelijke aanpassingen rekening kan worden gehouden. Dat kan dus al bij het begin van de bovenbouw of zelfs bij de start van de schoolloopbaan. Indien de directeur besluit gebruik te maken van diens bevoegdheid op grond van artikel 21 van het Landsbesluit eindexamens vwo, havo en vsbo moet hij, eveneens op grond van dit artikel, tevens onverwijld een melding doen bij de Inspectie Onderwijs.

Zie ook het Handboek Examinering voor verdere richtlijnen hieromtrent.

## 117.2

## Planning overige activiteiten centrale examens in het schooljaar 2023-2024

Net als de voorgaande jaren is er voor het examenjaar 2024 een algemene planning met belangrijke activiteiten en overlegmomenten met scholen. Mocht er van de kant van een school behoefte zijn om over een belangrijk onderwerp een bijeenkomst te plannen, dan vernemen wij dat aan het begin van het schooljaar, zodat wij dat mee kunnen nemen in de jaarplanning.

| Jaarplanning activiteiten centraal examen in het schooljaar 2023-2024 |                                    |                                                                                                                         |                                                      |
|-----------------------------------------------------------------------|------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|
| Nr                                                                    | Datum uiterlijk                    | Activiteit                                                                                                              | Opmerking                                            |
| 1                                                                     | ma. 31 juli 2023 (uiterlijk)       | PTA en Examenreglement 2023-2024 (conform artikel 12, punt 2, LB Eindexamensvwo/havo/vsbo, 23 juni 2008)                | t.b.v. de Inspectie Onderwijs                        |
| 2                                                                     | do. 31 augustus 2023               | Opgave aantallen examenkandidaten 2023-2024 centrale eindexamens(CE) bij indiening Ex1-formulier                        | AWP-online                                           |
| 3                                                                     | do. 31 augustus 2023               | Ex-6 2022-2023 indienen                                                                                                 | AWP-online                                           |
| 4                                                                     | eind augustus/begin september 2023 | Openingsbijeenkomst examenjaar 2024:<br>- Evaluatie AWP-online 2023<br>- Evaluatie CE 2023<br>- Aandachtspunten CE 2024 | datum en tijd worden nader bekend gemaakt            |
| 5                                                                     | medio september 2023               | Belangrijke examenmededeling 2024 'Septembermededeling' CvTE                                                            | www.examenblad.nl                                    |
| 6                                                                     | eind september 2023                | Aanleveren concept materialenlijst CSPE VSBO                                                                            | publicatie Examenblad ETE                            |
| 7                                                                     | eind oktober 2023                  | Aanleveren definitieve materialenlijst CSPE VSBO                                                                        | publicatie Examenblad ETE                            |
| 8                                                                     | eind oktober - november 2023       | Inzage CSPE (praktijkexamens)                                                                                           | bij ETE                                              |
| 9                                                                     | februari 2024                      | Bekendmaking instructie voor examinatoren CSPE                                                                          | publicatie ETE via AWP                               |
| 10                                                                    | medio maart 2024                   | Belangrijke examenmededeling 2024 'Maartaanvulling' CvTE                                                                | www.examenblad.nl                                    |
| 11                                                                    | medio maart 2024                   | Bekendmaking rooster tweede tijdvak examens                                                                             | publicatie Examenblad ETE                            |
| 12                                                                    | ma. 18 maart 2024                  | Inleveren rooster afname CSPE VSBO                                                                                      | per email naar ETE en IO                             |
| 13                                                                    | di. 26 maart 2024                  | <b>Aanleveren CSPE 2024 eerste en tweede tijdvak</b> (m.u.v. minitoets 2e tv)                                           | 10.00 - 12.00 uur volgens rooster per school         |
| 14                                                                    | do. 4 april 2024                   | EX-2 VSBO-pbl en pkl indienen                                                                                           | AWP-online                                           |
|                                                                       | 8 t/m 26 april 2024                | <b>Centraal Schriftelijk en Praktisch Examen tv1*</b>                                                                   |                                                      |
| 15                                                                    | wo. 24 april 2024                  | Bijeenkomst aanvang centraal examen 2024                                                                                | 10.00 - 12.00 uur bij ETE                            |
| 16                                                                    | do. 2 mei 2024                     | EX-2 VSBO-tkl, havo en vwo indienen                                                                                     | AWP-online                                           |
| 17                                                                    | do. 2 mei 2024                     | <b>Aanleveren CSE vsbo eerste tijdvak</b>                                                                               | 10.00 - 12.00 uur bij ETE volgens rooster per school |
| 18                                                                    | do. 2 mei 2024                     | <b>Aanleveren CSE havo en vwo eerste tijdvak</b>                                                                        | 14.00 - 16.00 uur bij ETE volgens rooster per school |
| 19                                                                    | wo. 15 mei 2024                    | Invoeren scores CSPE eerste tijdvak in AWP voor normering Wolf                                                          | AWP-online                                           |
|                                                                       | 6 - 27 mei 2024                    | <b>Centraal Schriftelijk Examen VSBO tv1*</b>                                                                           |                                                      |
|                                                                       | 6 - 28 mei 2024                    | <b>Centraal Schriftelijk Examen HAVO-VWO tv1*</b>                                                                       |                                                      |
| 20                                                                    | wo. 15 mei 2024                    | EX-2A CSPE-tv1 indienen                                                                                                 | AWP-online                                           |
| 21                                                                    | wo. 22 mei 2024                    | <b>Bekendmaking cesuur/norm CSPE eerste tijdvak door het ETE</b>                                                        | AWP-online                                           |
| 22                                                                    | do. 23 mei 2024                    | Uitslag CSPE eerste tijdvak                                                                                             | AWP-online                                           |

| Nr                                                                                                                                                                                                                                      | Datum uiterlijk               | Activiteit                                                                                                                   | Opmerking                                              |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| 23                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 24 mei 2024               | EX-4 CSPE-tv1 en bekendmaking tweede tijdvak CSPE                                                                            | AWP-online                                             |
| 24                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 27 mei 2024               | <b>Aanleveren CSPE 2024 tweede tijdvak</b> (alleen minitoetsen)                                                              | 10.00 - 12.00 uur bij ETE                              |
| 25                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 3 juni 2024               | Invoeren scores CSE-vsbo, havo, vwo eerste tijdvak in AWP voor normering (oude Wolf)                                         | AWP-online                                             |
|                                                                                                                                                                                                                                         | <b>30 mei t/m 5 juni 2024</b> | <b>Centraal Schriftelijk en Praktisch Examen tv2*</b>                                                                        |                                                        |
| 26                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 10 juni 2024              | EX-2A CSE indienen na eerste tijdvak<br>EX-2A CSPE indienen na tweede tijdvak                                                | AWP-online                                             |
| 27                                                                                                                                                                                                                                      | di. 11 juni 2024              | <b>Bekendmaking cesuur/norm CSE eerste tijdvak van ETE</b>                                                                   | AWP-online                                             |
| 28                                                                                                                                                                                                                                      | wo. 12 juni 2024              | <b>Bekendmaking cesuur/norm CSPE tweede tijdvak</b>                                                                          | AWP-online                                             |
| 29                                                                                                                                                                                                                                      | wo. 12 juni 2024              | <b>Bekendmaking cesuur/norm CSE eerste tijdvak van CvTE</b>                                                                  | AWP-online                                             |
| 30                                                                                                                                                                                                                                      | wo. 12 juni 2024              | EX-5 CSE indienen na eerste tijdvak, ook t.b.v. overzicht uitslag                                                            | AWP-online                                             |
| 31                                                                                                                                                                                                                                      | do. 13 juni 2024              | EX-4 CSE-tv1 en bekendmaking aangewezen tweede tijdvak CSE                                                                   | AWP-online                                             |
| 32                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 14 juni 2024              | <b>Aanleveren CSE tweede tijdvak vsbo, havo, vwo</b> (alleen de niet aangewezen examens)                                     | 10.00 - 12.00 uur bij ETE volgens rooster per school   |
|                                                                                                                                                                                                                                         | <b>17-21 juni 2024</b>        | <b>Centraal Schriftelijk Examen tv2*</b>                                                                                     |                                                        |
| 33                                                                                                                                                                                                                                      | 24 - 28 juni 2024             | <b>Aanleveren waardepapieren</b>                                                                                             | te ETE, exacte datum en tijd worden nog bekend gemaakt |
| 34                                                                                                                                                                                                                                      | wo. 26 juni 2024              | EX-2A CSE indienen na tweede tijdvak                                                                                         | AWP-online                                             |
| 35                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 28 juni 2024              | <b>Bekendmaking cesuur/norm CSE tweede tijdvak niet aangewezen examens en *invoeren scores en cijfers aangewezen examens</b> | AWP-online                                             |
| 36                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 28 juni 2024              | Ex-5 CSE indienen na tweede tijdvak                                                                                          | AWP-online                                             |
| 37                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 1 juli 2024               | Inleveren enquêtes CSPE/CSE vsbo, havo, vwo 2024                                                                             | AWP-online                                             |
| 38                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 1 juli 2024               | Verzoek inzage aangewezen examens                                                                                            | per e-mail                                             |
| 39                                                                                                                                                                                                                                      | ma. 1 juli 2024               | EX4 CSE en Aanmelden derde tijdvak (aangewezen) examens d.m.v. Bijlage N aan de Inspectie Onderwijs                          | AWP-online en per email                                |
| 40                                                                                                                                                                                                                                      | wo. 3 en do. 4 juli 2024      | Inzage aangewezen examens                                                                                                    | te ETE                                                 |
| 41                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 5 juli 2023               | Indienen restant waardepapieren                                                                                              | te ETE                                                 |
|                                                                                                                                                                                                                                         | <b>13 - 22 augustus 2024</b>  | <b>Centraal Schriftelijk Examen tv3*</b>                                                                                     | rooster wordt nog bekend gemaakt                       |
| 42                                                                                                                                                                                                                                      | vr. 30 aug. 2024              | Invoeren scores en cijfers aangewezen examens derde tijdvak                                                                  | AWP-online                                             |
| alle EX-3 CSPE en CSE worden dagelijks ingediend                                                                                                                                                                                        |                               |                                                                                                                              |                                                        |
| *In het tweede tijdvak hoeven voor de ETE examens geen scores ingevoerd te worden t.b.v Wolf.                                                                                                                                           |                               |                                                                                                                              |                                                        |
| *In het derde tijdvak zijn alle examens aangewezen examens en worden door de landsexamencommissie afgenomen. De scores en cijfers worden door de landsexamencommissie vastgesteld en ingevoerd. (ook tweede tijdvak aangewezen examens) |                               |                                                                                                                              |                                                        |
| Let op: Raadpleeg ook het Handboek Examinering 2023-2024 van de Inspectie Onderwijs voor de data voor het indienen of insturen van alle overige bijlagen en examenformulieren.                                                          |                               |                                                                                                                              |                                                        |

117.3

## Aandachtspunten en bijzonderheden centrale examens in het schooljaar 2023-2024

### Aandachtspunten en bijzonderheden centrale examens in het schooljaar 2023-2024

Voor de aangewezen eindtermen in 2024 raadpleeg Examenblad no.106 d.d. 17 mei 2022. Zie ook aanvulling op Examenblad no. 106 voor AC en GS. Dit examenblad en de aanvullingen worden ook in AWP publicaties geupload. (klik op logo ETE in AWP)

Uitgangspunt voor de centrale examens 2024 zijn de **nieuwe examenprogramma's vsbo** die vanaf het schooljaar 2019-2020 zijn vastgesteld.

Uitgangspunt voor de centrale examens 2024 zijn de **examenprogramma's havo en vwo** die in 2015 zijn vastgesteld. NB. Voor aardrijkskunde en geschiedenis geldt het gereviseerd examenprogramma van 2019.

Voor de examens vsbo tkl en havo en vwo afkomstig van **CvTE** Nederland raadpleeg **www.examenblad.nl** voor de geldige examenprogramma's en syllabi. Zie bijlage overzicht examenvakken ETE.

**VSBO TKL Engels** is vanaf 2022 een door ETE zelf geproduceerd examen. In het examen Engels van ETE zijn alle vragen in het Engels en deze moeten in het Engels beantwoord worden, in tegenstelling tot het examen Engels van Nederland waarin zowel vragen in het Nederlands als vragen in het Engels zitten, die dan ook in respectievelijk het Nederlands of het Engels beantwoord moeten worden.

Het centraal examen **aardrijkskunde havo** in 2024 gaat zoals in 2023 over het thema Brazilië. Een van de wijzigingen hierbij is dat er geen atlanten meer tijdens het examen aardrijkskunde havo gebruikt mogen worden. Hiervoor is een kaartenkatern in de plaats gekomen.

Het centraal examen **aardrijkskunde vwo** in 2024 gaat zoals in 2023 over het thema Zuid-Amerika. Een van de wijzigingen hierbij is dat er geen atlanten meer tijdens het examen aardrijkskunde vwo gebruikt mogen worden. Hiervoor komt een kaartenkatern in de plaats.

Verder is het examen **aardrijkskunde** een gedeeld examen tussen Nederland en de landen van het Caribisch deel van het koninkrijk: onderdeel E is specifiek voor de Cariben en onderdelen A t/m D zijn hetzelfde als voor Europees Nederland. Het examen wordt in het gehele koninkrijk op hetzelfde tijdstip afgenomen en de examentijd is 3.5 uur (Curaçao).

Al enkele jaren is via examenblad mededeling bekendgemaakt dat voor **informatica vwo** geldt dat de oplossing van een examenvraag waarin eindterm 21 van het huidige examenprogramma getoetst wordt, zowel geïndiceerde (arrays/lijsten) als enkelvoudige variabelen kan bevatten. Deze mededeling wordt hierbij voor de komende jaren, ingaande het schooljaar 2020-2021, herhaald.

Het examen **Duits havo en vwo** wordt in het schooljaar 2024-2025 voor het laatst aangeboden. In de tabel op de volgende pagina, die geldig is voor zowel havo als vwo, wordt samengevat wanneer en voor welk cohort het nog mogelijk is het vak Duits aan te bieden.

| SCHOOLJAAR | COHORT                  | COHORT                  |
|------------|-------------------------|-------------------------|
| 2019 -2020 | 2 <sup>e</sup> leerjaar | 3 <sup>e</sup> leerjaar |
| 2020 -2021 | 3 <sup>e</sup> leerjaar | 4 <sup>e</sup> leerjaar |
| 2021 -2022 | 4 <sup>e</sup> leerjaar | 5 <sup>e</sup> leerjaar |
| 2022 -2023 | 5 <sup>e</sup> leerjaar | 6 <sup>e</sup> leerjaar |
| 2023 -2024 | 6 <sup>e</sup> leerjaar | Bezemklas               |
| 2024-2025  | Bezemklas               |                         |

## Bijlage 117.3.1 Overzicht examenvakken ETE

### EXAMENPRODUCTIE ETE examens

ETE is verantwoordelijk voor de productie van een groot aantal Centrale Eindexamens voor het voortgezet onderwijs op Curaçao. Deze examens worden ook voor een groot deel afgenomen op Sint-Maarten en in mindere mate op Bonaire. Het gaat dan om zowel schriftelijke examens als praktische+schriftelijke examens: CSE's en CSPE's. Van de CSPE's wordt voor het theoriegedeelte een tweede tijdvak geproduceerd.

Van de CSE's worden examens voor het eerste en voor het tweede tijdvak geproduceerd (en indien nodig voor het derde tijdvak).

1) geeft aan dat het (ook) een praktisch+schriftelijk examen betreft

e) geeft aan dat het examen ook in het Engels vertaald wordt \*

p) geeft aan dat het examen ook in het Papiamentu vertaald wordt \*

2) geeft aan dat het een Cito examen betreft, dat door het ETE vertaald wordt

| Vak                           | Leerweg / schooltype                                                               | Opmerking                       |
|-------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|
| Engels                        | <b>PBL, PKL, TKL</b> <sup>2p)</sup>                                                |                                 |
| Nederlands                    | <b>PBL, PKL, TKL, H, V</b>                                                         |                                 |
| Papiamentu                    | <b>PBL, PKL, TKL, H, V</b>                                                         |                                 |
| Spaans                        | <b>PBL, PKL, TKL, H, V</b>                                                         |                                 |
| Mens & Maatschappij 1,2       | <b>PBL</b> <sup>e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>p)</sup>    |                                 |
| Economie                      | <b>PBL</b> <sup>e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>2p)</sup>   |                                 |
| Biologie                      | <b>PBL</b> <sup>e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>2p)</sup>   |                                 |
| Wiskunde                      | <b>PBL</b> <sup>e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>2p)</sup>   |                                 |
| Natuur- en Scheikunde 1       | <b>PBL</b> <sup>e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>e)</sup> , <b>TKL</b> <sup>2p)</sup>    |                                 |
| Natuur- en Scheikunde 2       | <b>TKL</b> <sup>2p)</sup>                                                          |                                 |
| Zorg & Welzijn Intrasectoraal | <b>PBL</b> <sup>1ep)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>p)</sup> |                                 |
| Administratie & Commercie     | <b>PBL</b> <sup>1e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1ep)</sup> , <b>TKL</b> <sup>p)</sup>  |                                 |
| Hospitality Koken & Serveren  | <b>PBL</b> <sup>1e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1e)</sup> , <b>TKL</b>                 |                                 |
| Hospitality Brood & Banket    | <b>PBL</b> <sup>1e)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1e)</sup> , <b>TKL</b>                 |                                 |
| Informatica                   | <b>H, V</b>                                                                        |                                 |
| Kunst (algemeen)              | <b>H, V</b>                                                                        | <i>nog geen centraal examen</i> |
| Geschiedenis                  | <b>H, V</b>                                                                        |                                 |
| Aardrijkskunde                | <b>H, V</b>                                                                        |                                 |
| Metaal                        | <b>PBL</b> <sup>1)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1)</sup>                                |                                 |
| Instalectro                   | <b>PBL</b> <sup>1)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1)</sup>                                |                                 |
| Motorvoertuigentechniek       | <b>PBL</b> <sup>1)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1)</sup>                                |                                 |
| Bouw                          | <b>PBL</b> <sup>1)</sup> , <b>PKL</b> <sup>1)</sup>                                |                                 |
| Techniek algemeen             | <b>TKL</b> <sup>p)</sup>                                                           |                                 |

De bovenvermelde examens worden bij ETE opgemaakt en op Curaçao gedrukt. Het betreft in totaal zo'n 200 examens per jaar, de Papiamentu en Engelse versies hierbij meegerekend. Elk examen bestaat uit een aantal documenten (instructieblad(en), (tekst)bijlage(n), uitwerkblad(en), correctievoorschrift(en), opgavenboekjes), waarmee het totaal komt op zo'n 1000 verschillende documenten per jaar, die in een oplage variërend van 50 tot 1500 stuks geproduceerd worden.

Voor de landsexamens TKL, Havo en Vwo worden daarnaast voor sommige vakken ook lokaal zogeheten *commissie-examens* gemaakt.

In alle andere gevallen worden de (in Nederland gedrukte) examens van het CvTE gebruikt.

ETE verzorgt de coördinatie en distributie van alle door de scholen bestelde examens. ETE is het centrale coördinatiepunt voor de CvTE examens.